

Natura 2000-handleplan 2016–2021

Sydfynske Øhav

Natura 2000-område nr. 127
Habitatområde H111

Kolofon

Titel Natura 2000-handleplan 2016-2021, Sydfynske Øhav
Natura 2000-område nr. 127, Habitatområde H111,
Fuglebeskyttelsesområde F71 og F72

Udgiver Svendborg Kommune
Svendborgvej 135
5762 Vester Skerninge
www.svendborg.dk

Langeland Kommune
Fredensvej 1
5900 Rudkøbing
www.langelandkommune.dk

Ærø Kommune
Statene 2
5970 Ærøskøbing
www.aeroekommune.dk

Faaborg-Midtfyn Kommune
Nørregade 4
5600 Faaborg
www.faaborgmidtfyn.dk

År 2016

Forsidefoto Hjejler lander på Odden. *Foto: Mogens Lind Jørgensen*

Kort © GST

Resumé Natura 2000-handleplanen for Det Sydfynske Øhav 2016-2021 er en udmøntning af den statslige Natura 2000-plan, Sydfynske Øhav 2016-2021, og beskriver den indsats, der skal sættes i gang i Natura 2000-området inden udgangen af 2021.

Sydfynske Øhav er et stort og komplekst Natura 2000-område med 28 naturtyper og 28 arter og med arealer inden for fire kommuner. Målet er at bevare og fremme de naturtyper og arter, som området er udpeget for at beskytte. Indsatsen i denne planperiode er rettet mod at pleje de eksisterende naturtyper som enge, overdrev og rigkær, at forbedre levesteder for områdets truede ynglefugle, at skabe bedre sammenhænge mellem særlig sårbar natur og bekæmpe ikke-hjemmehørende arter. Herudover skal indsatsen fra første Natura 2000-planperiode 2010-2015 færdiggøres og konsolideres.

Må citeres med kildeangivelse.

Styrelsen for Vand- og Naturforvaltning har efter udarbejdelse af handleplanen ændret navn til Miljøstyrelsen, og NaturErhvervstyrelsen har ændret navn til Landbrugs- og Fiskeristyrelsen.

Indholdsfortegnelse

Baggrund	4
Beskrivelse af Natura 2000-området Sydfynske Øhav	6
Redegørelse for gennemførelse af seneste handleplan (2010-2015)	9
Behov for indsatser i planperiode 2016-2021	13
Naturtyper	13
Arter	15
Indsatser fordelt på aktør	16
Prioritering af den forventede indsats	19
Forventede initiativer og plan for interessentinddragelse	19
Miljøvurdering af handleplanen	20
Bilag 1: Naturtyper og arter på udpegningsgrundlaget	21
Bilag 2: Målsætning og indsatsprogram	23
Bilag 3: Resumé af offentlige lodsejeres drifts- og plejeplaner	26
Bilag 4: Kortbilag	33
Kortlagte habitat-naturtyper	33
Kortlagte levesteder for ynglefuglene: brushane, rørdrum, rørhøg og splitterne	34
Kortlagte levesteder for ynglefuglene: fjordterne, dværgterne, havterne og klyde	35
Bilag 5: Forklaring af Natura 2000-begreber m.m.	36

Baggrund

EU's habitat- og fuglebeskyttelsesdirektiver forpligter medlemslandene til at virke aktivt for at sikre en god naturtilstand i de udpegede Natura 2000-områder. Der er udpeget 252 Natura 2000-områder i Danmark.

Styrelsen for Vand- og Naturforvaltning tilvejebringer det faglige grundlag for indsatsen (baisanalyser) og udarbejder hvert 6. år overordnede Natura 2000-planer for hvert område med mål og indsatskrav. Første planperiode var 2010-2015. De statslige basisanalyser og Natura 2000-planer for perioden 2016-2021 kan ses på Styrelsen for Vand- og Naturforvaltnings [hjemmeside](#).

Kommunerne skal på baggrund heraf og for hvert Natura 2000-område udarbejde en Natura 2000-handleplan, der beskriver, hvordan den statslige plan konkret vil blive realiseret.

Planlægningen for de skovbevoksede, fredskovspligtige arealer varetages dog af Styrelsen for Vand- og Naturforvaltning og gennemføres hvert 12. år i Natura 2000-skovhandleplaner.

Kommunerne og Styrelsen for Vand- og Naturforvaltning er hver især ansvarlige for, at handleplanerne gennemføres inden udgangen af år 2021.

Denne handleplan gør rede for, hvordan Natura 2000-planen for område nr. 127, Sydfynske Øhav 2016- 2021 vil blive gennemført i 2. planperiode, der dækker 2016-2021.

Handleplanen er udarbejdet af Ærø Kommune, Langeland Kommune, Faaborg-Midtfyn Kommune og Svendborg Kommune.

Naturstyrelsen har valgt at gennemføre Natura 2000-planen på egne arealer direkte i drifts- og plejeplaner og resuméer af disse planer kan ses i bilag 1. Naturstyrelsens indsatser på egne arealer indgår derfor kun i handleplanens tabel 6.

Skovhandleplanen for 2010-21, der er indarbejdet i Natura 2000-handleplan 2010-2015, gælder således fortsat. For helhedens skyld gengives indsatserne i skovhandleplanen for Sydfynske Øhav 2015-2021 i denne plan.

Hver kommune er ansvarlig for de dele af handleplanen, der vedrører kommunens geografiske område på land og kystnære områder.

Den lovgivningsmæssige baggrund for handleplanerne findes i miljømålsloven¹, bekendtgørelse om kommunalbestyrelsernes Natura 2000-handleplaner² og bekendtgørelse om tilvejebringelse af Natura 2000-skovplanlægning³.

Den kommunale handleplan skal ifølge lovgivningen indeholde:

¹ Bekendtgørelse af lov om miljømål m.v. for vandforekomster og internationale naturbeskyttelsesområder (Miljømålsloven), LBK nr. 1251 af 29/09/2016

² Bekendtgørelse nr. 944 af 27/06/2016

³ Bekendtgørelse nr. 946 af 27/06/2016

- En prioritering af kommunalbestyrelsens forventede forvaltningsindsats i planperioden på baggrund af en opgørelse af behovet for konkrete forvaltningstiltag.
- De forventede initiativer, som kommunalbestyrelsen vil tage for at gennemføre Natura 2000-planen, herunder en plan for interessentinddragelse.
- En oversigt over fordelingen af indsatsen mellem kommunale myndigheder, Miljø- og Fødevareministeriet og offentlige lodsejere.
- En redegørelse for gennemførelsen af handleplanen for den forudgående 6 års periode, der gør det muligt at vurdere, i hvilket omfang Natura 2000-planen for den forudgående periode er gennemført.

Handleplanen må ikke stride imod retningslinjer fastsat i den statslige Natura 2000-plan.

Handleplanen skal være så konkret, at dens gennemførelse kan vurderes. Dog må handleplanen ikke foregribe det præcise indhold af de aftaler eller afgørelser, der træffes i forhold til den enkelte lodsejer i forbindelse med gennemførelsen af handleplanen.

Handleplanen skal ikke omfatte en indsats for at forbedre vandkvaliteten i større søer, vandløb, fjorde og kystvande, da det sker gennem indsatsen i vandplanlægningen. Ligeledes sker indsatsen for reduktion af kvælstofdepositionen gennem husdyrgodkendelsesloven mv. og skal ikke indgå i Natura 2000-handleplanerne.

Natura 2000-planerne er bindende for myndighederne, men regeringen lægger til grund, at den konkrete indsats i videst muligt omfang gennemføres ved frivillige virkemidler, som staten stiller til rådighed. De økonomiske rammer for gennemførelse af handleplanerne fastlægges i økonomiaftalen mellem regeringen og Kommunernes Landsforening (KL).

I handleplanen anvendes en række Natura 2000-begreber m.m., som er forklaret nærmere i bilag 5.

Beskrivelse af Natura 2000-området Sydfynske Øhav

Områdebeskrivelse

Natura 2000 området består af de centrale dele af øhavet fra Tåsinge i nord til Sydlangeland, Ærø og Marstal Bugt i syd. I alt ca. 450 km². Havområdet i selve øhavet er meget lavvandet med enkelte dybe render og bassiner. Marstal Bugt er en del af den åbne Østersø.

Der er fem beboede småøer og ca. 30 større og mindre holme. I kystområderne på Tåsinge, Langeland og Ærø er der større strandengsarealer og mange lagunesøer (nor). En del af disse er mere eller mindre naturligt afskåret fra havet eller inddæmmet og afvandet i varierende omfang.

Vigtigste naturværdier

Området rummer store strandenge og kystlaguner (nor) samt skrænter og klinger, overdrev og strandvolde, der også er levested for en række fuglearter som alle fem arter af kysttilknyttede terner, klyde og almindelig ryle.

Afgræssede strandenge med losystemer og strandsøer er vigtige raste- og fødesøgningsområder for Øhavets mange fugle. Hjejler over Odden. Foto: Mogens Lind Jørgensen

Havområdet udgøres af store arealer af naturtyperne sandbanker, mudder- og sandflader, lavvandede bugter og rev, som udgør fødegrundlaget for både de ynglende og rastende fugle. Blandt de sidste er området særlig vigtigt for knopsvane, sangsvane, mørkbuget knortegås og edderfugl.

Inde i land findes mange søer og moser, bl.a. med rigkær og den sjældne naturtype hvas avneknippemose, og området er et kerneområde for klokkefrø.

Det samlede udpegningsgrundlag fremgår af bilag 1.

Målsætning for Sydfynske Øhav

Natura 2000-planens overordnede mål for området er:

De marine naturtyper får en god vandkvalitet og rig bundvegetation og -fauna, som bl.a. kan sikre fødegrundlaget for de mange fuglearter, der har levested her.

De lysåbne naturtyper samt skovnaturtyperne sikres en god til høj naturtilstand, og forekomsterne gøres mere sammenhængende. Arealet med tørt overdrev, kalkoverdrev, surt overdrev, avneknippemose og rigkær øges.

Øhavet sikres som et af landets vigtigste yngle- og rasteområder for fugle knyttet til kyst, strandeng, lagunesøer og lavvandede havområder, hvor levestederne er tilstrækkeligt store og rummer gode og uforstyrrede fourageringsmuligheder og uforstyrrede ynglesteder med god struktur og hydrologi.

Øhavet udgør et kerneområde for klokkefrø.

Øhavets økologiske integritet sikres i form af en for naturtyperne hensigtsmæssig drift/pleje og hydrologi, en lav næringsstofbelastning og gode sprednings- og etableringsmuligheder for arterne.

I Natura 2000-planen er endvidere opstillet en række konkrete målsætninger for naturtyper og arter. De fremgår af bilag 2.

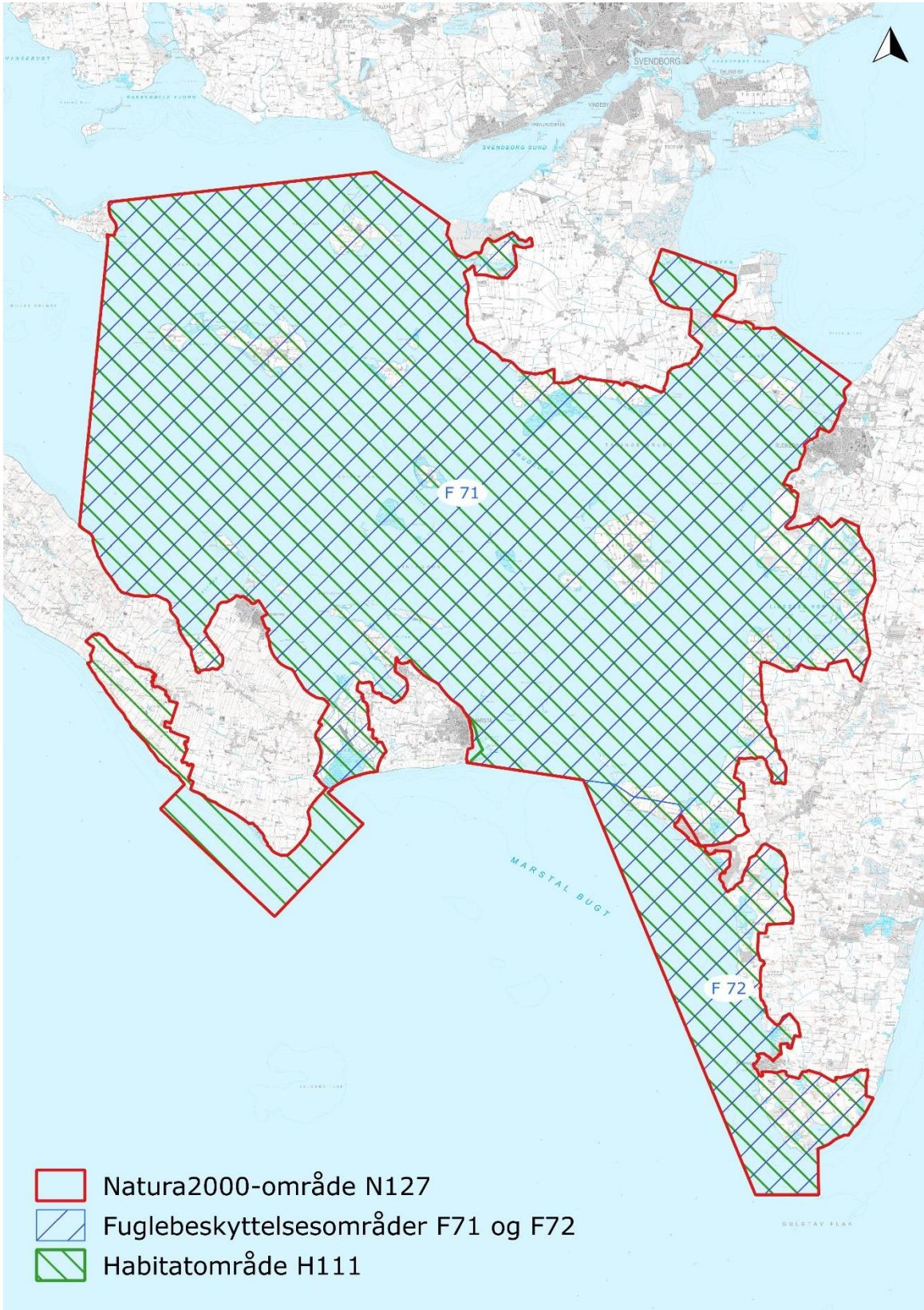
Indsatsprogram

Opfyldelsen af habitat- og fuglebeskyttelsesdirektivernes krav om gunstig bevaringsstatus for naturtyper og arter strækker sig over flere planperioder. Staten har i Natura 2000-planen 2016-2021 fastlagt krav til indsatser i 2. planperiode. De kan ses i bilag 2.

Øhavet er et kerneområde for klokkefrø med bestande på flere mindre øer samt på Ærø og Langeland.
Foto: Mogens Lind Jørgensen

Natura 2000-området Sydfynske Øhav

Oversigtskort.

Redegørelse for gennemførelse af seneste handleplan (2010-2015)

De kommunale handleplaner for første planperiode har været gældende siden udgangen af 2012. Kommunerne har siden arbejdet for at gennemføre den indsats, der er beskrevet i Natura 2000-handleplanen for Sydfynske Øhav 2010-2015.

Den konkrete indsats med pleje af de eksisterende naturtyper forventedes i stort omfang gennemført ved, at lodsejerne selv søgte om tilskud fra en række særlige EU-tilskudsordninger (pleje af græs- og naturarealer) under Landdistriktsprogrammet.

Nedenstående tabel 1 og 2 viser en oversigt over de påbegyndte og realiserede projekter på private arealer inden for Natura 2000-området. Opgørelserne medtager alene habitatnaturtyper og levesteder for arter på udpegningsgrundlaget og afspejler således ikke den samlede drift og pleje inden for Natura 2000-området eller omfanget af forundersøgelserne, der kan være væsentligt større.

Tabel 1. Indsatser finansieret over Landdistriktsprogrammet og indsatser faciliteret af kommunerne.*

Indsatser	Antal ha (habitat-naturtype)
Lysåbne naturtyper:	
Rydning af uønsket vedopvækst	75
Forbedring af hydrologi – gennemførte forundersøgelser	130
Forbedring af hydrologi – gennemførte projekter	3
Græsning eller høslæt	384

*Opgørelsen omfatter ikke Naturstyrelsens arealer, da Naturstyrelsen gennemfører Natura 2000-planen i egne drifts- og plejeplaner. Opgørelsen er baseret på data fra NaturErhvervstyrelsen.

Kommunerne ejer ingen arealer med indsatsbehov.

Rydning

I handleplanen for 2010-2015 var vurderet et behov for rydning på 40 ha. Der er gennemført rydning på et større areal, end hvad der var vurderet nødvendigt. Men ikke hele indsatsen har været rettet mod de mest tilgroede arealer, som indgik i den tidligere handleplans opgørelse over behov for ny indsats. Disse arealer videreføres i handleplanen for 2016-2021.

Forbedring af hydrologi

Med hensyn til forbedring af hydrologi blev der i handleplanen for 2010-2015 skønnet et behov for ny indsats på 210 ha. Ved nærmere gennemgang af arealerne er behovet revurderet til 130 ha, og kommunerne har gennemført hydrologiske forundersøgelser indenfor 5 større lokaliteter (Skovballe/Søby Monnet, Stjoul, Henninge Nor, Ålemosen og Stokkeby Nor). Realisering af disse projekter videreføres til handleplanen for perioden 2016-2021 med forudsætning om, at der i videst muligt omfang kan opnås enighed med lodsejerne. De foreliggende projektskitser kan ændres i processen. Der er gennemført et projekt på andre 10 ha (Siø) for at sikre levested for splitterne.

Pleje ved græsning og høslæt

I handleplanen for 2010-2015 var vurderet et behov for pleje på ca. 880 ha. Der er indgået aftaler om afgræsning eller høslæt på omkring 44 % af det areal, som blev vurderet at have behov for pleje. Ud fra Natura 2000 basisanalyse 2016-21 kan det konstateres, at flere arealer (380 ha) i dag er afgræsset eller der tages slæt, uden indgåelse af plejeaftaler (pleje af græs- og naturarealer). Der er dog stadig godt 200 ha, som ifølge basisanalysen har behov for pleje (se tabel 3). Det må konstateres, at de frivillige tilskudsordninger ikke er tilstrækkelig attraktive til, at disse lodsejere indgår heri og bidrager til at gennemføre handleplanen som forudsat.

Kommunerne har gjort meget for at facilitere indsatsen gennem information til lodsejere og dyreholdere på dialogmøder og ved personlige kontakter. På de mindre øer er der særlige udfordringer, og her har kommunernes facilitering været omfattende. Kommunerne er i kontakt med de fleste lodsejere og dyreholdere og koordinerer indsatsen mellem lodsejere og dyreholdere. Kommunerne bidrager endvidere økonomisk til transport af dyrene til øerne ved at drive kreaturfærgen 'Yrsa', indkøber og udlåner kreaturer til dyreholderne og stiller fangfolde og kreaturtransportvogne til rådighed.

Skovnaturtyper

Der er 3 ha skovnaturtyper uden fredskovpligt inden for Natura 2000-området. Tilstanden er god.

Der foreligger ingen opgørelse over indsatsen i 1. planperiode. Indsatsen for skovnaturtyperne opgøres samlet i forbindelse med udløb af skovhandleplanerne i 2021.

Kreaturprammen Yrsa transporterer kreaturer og får ud på de små ubeboede øer og holme i Det sydfynske Øhav. Yrsa drives i fællesskab af de fire sydfynske kommuner.

Foto: Mogens Lind Jørgensen

Tabel 2. Projekter finansieret via kommunernes egne midler og kommunalt medfinansierede LIFE-midler samt projekter gennemført af Naturstyrelsen på egne arealer

Indsatser	Handleplan-myndighed				Offentlige lodsejere	Total (andel af indsatsbehov i 1. planperiode)
	Faaborg-Midtfyn Kommune	Ærø Kommune	Langeland Kommune	Svendborg Kommune	Naturstyrelsen	
Udvidelse af naturtyper: - Kalkoverdrev - Surt overdrev - Avneknippemose - Riggær		ca. 5 ha påbegyndt	ca. 1 ha påbegyndt 2 ha gennemført 5 ha påbegyndt	2-3 ha påbegyndt 3 ha påbegyndt	26 ha gennemført 3 ha gennemført 6 ha påbegyndt	26 ha (100 %) 2-3 ha (100 %) ca. 4 ha (100 %) ca. 21 ha (100 %)
Udvidelse af levesteder for arter: - Plettet rørvagtel Engsnarre - Splitterne		ca. 70 ha påbegyndt	ca. 70 ha gennemført ca. 15 ha påbegyndt 1 lokalitet gennemført	ca. 15 ha påbegyndt 1 lokalitet påbegyndt	ca. 100 ha gennemført ca. 30 ha gennemført	ca. 200 ha (100 %) ca. 100 ha (100 %) 2 lokaliteter (100 %)
Sikring af levesteder for klokkefrø: Restaurering af vandhuller Nyetablering af vandhuller Etablering af overvintringssteder		6 5 3 alle gennemført	6 6 2 alle gennemført	6 5 2 alle gennemført	9 10 1 alle gennemført	27 (100 %) 26 (100 %) 8 (100 %)

Der har ikke været planlagt indsatser i Faaborg-Midtfyn Kommune, der kun indgår med knap 10 ha i Natura 2000-området.

Kommunerne ejer ingen arealer med indsatsbehov.

Indsatsen med udvidelse af naturtyperne er gennemført for kalkoverdrev og delvis for riggær. Indsatsen for surt overdrev og avneknippemose samt resten af riggær er påbegyndt.

Sikring af levesteder for fuglearter er delvis gennemført for plettet rørvagtel, engsnarre og splitterne. Den resterende indsats er påbegyndt.

Alle indsatser for klokkefrø er gennemført.

For at undgå forstyrrelser af ynglefuglene på strandengen Monnet i Svendborg Kommune er tidspunktet for den i fredningen tilladte flugtskydning flyttet til efter fuglenes yngleperiode.

Udvidelse af arealet med Avneknippemose i Piledybet (ca. 1 ha) og rigkær (ca. 3 ha) i henholdsvis Piledybet og Gulstav Mose på Langeland indgår som del af det fælleskommunale LIFE-projekt 'LIFE 70':

EU nummer: LIFE11NAT/DK/000894

Titel: Restoration of rare wet terrestrial habitat nature types of national priority in Southern Denmark

Fokus naturtyper: 7230 (rigkær), 7110* (aktiv højmose), 7210* (kalkrige moser og hvas avneknippe mose), 7220* (kildevæld)

Fokus bilag II arter: *Liparis loeselii* (mygblomst), *Triturus cristatus* (stor vandsalamander)

Fokus bilag IV arter: *Bufo calamita* (strandtudse), *Rana dalmatine* (springfrø), *Rana arvalis* (spidssnudet frø)

Pleje ved afgræsning er vigtig for at sikre en høj naturkvalitet i de lysåbne naturtyper. På strandenge er afgræsning særlig vigtig for mange vadefugle, der kun yngler, hvor vegetationen er lav, og hvor der er adgang til vand. Strandeng og strandsø på Store Egholm. Foto: Mogens Lind Jørgensen.

Behov for indsatser i planperiode 2016-2021

Den statslige Natura 2000-plan for Sydfynske Øhav 2016-2021 indeholder konkrete mål for området og et indsatsprogram med bindende retningslinjer for indsatsen i planperioden. Styrelsen for Vand- og Naturforvaltnings basisanalyse indeholder kortlægning af habitat-naturtyper og levesteder, og kan ses på Miljø- og Fødevarerministeriets [hjemmeside](#). Som en del heraf indgår vurderinger af naturtilstanden for naturtyper og arter samt vurderinger af strukturelle forhold som f.eks. tilgroning og afvanding. Vurderingerne for naturtyperne kan ses på hjemmesiden [PRIOR](#).

Indsatserne i 2. planperiode har fokus på at sikre pleje af de eksisterende naturtyper, at forbedre levesteder for truede ynglefugle og at bekæmpe invasive arter. Der påbegyndes en proces for at forbedre naturen gennem sammenkædning af eksisterende og særlig sårbar natur. Endvidere er der fokus på at færdiggøre og konsolidere indsatsen fra første planperiode (2010-2015).

Naturtyper og arter på udpegningsgrundlaget fremgår af bilag 1, mens målsætning og indsatsprogram fremgår af bilag 2. På baggrund heraf og af basisanalysen 2016-2021 har kommunerne vurderet, at der er behov for nedenstående konkrete forvaltningstiltag, jf. tabel 3 og 4. Hvor igangsatte indsatser fra handleplanen for planperioden 2010-2015 ikke er gennemført i sin helhed, indgår den udestående indsats i opgørelsen over behovet for konkrete forvaltningstiltag.

Forvaltningstiltag og metoder fra skovhandleplanen 2010-2021 (skovbevoksede fredskovspligtige arealer), der fortsat er gældende, er for helhedens skyld gengivet i særskilt tabel (tabel 5).

Indsatserne gennemføres i videst mulig omfang gennem frivillige aftaler.

Naturtyper

Tilstanden i de eksisterende naturtyper fremgår af basisanalysen 2016-2021. Omkring halvdelen af arealet har en god-høj naturtilstand. De eksisterende naturtyper sikres og forbedres gennem drift og pleje (rydning, græsning og høslæt).

Den konkrete indsats forventes – i lighed med 1. planperiode – i stort omfang gennemført ved, at lodsejerne søger om tilskud fra en række særlige tilskudsordninger under Landdistriktprogrammet. For nærmere information henvises til [NaturErhvervstyrelsen](#) og – for skovbevoksede arealer - til [Styrelsen for Vand- og Naturforvaltning](#).

Nogle områder er negativt påvirket af afvanding. Første planperiodes indsats med at forbedre hydrologien i de våde naturtyper videreføres.

Der iværksættes en bekæmpelse af invasive arter på naturtyperne forklit og hvid klit med fokus på arealer med en forekomst på over 10 %.

Skovnaturtyperne har en god-høj naturtilstand. Der er tilskudsordninger for naturtypebevarende drift, som lodsejerne kan søge.

Mange af områdets naturområder er små og ligger spredt. Det udgør en trussel mod naturtilstanden. 1. planperiodes indsats for udvidelse af overdrev og rigkær videreføres. Der sikres sammenhæng mellem områdets forekomster af kalkoverdrev, surt overdrev og rigkær for at gøre naturtyperne mere robuste, mindske randpåvirkninger fra omkringliggende landbrugsarealer og for at skabe større driftsenheder.

Tabel 3. Behov for forvaltningstiltag for habitat-naturtyper*

Forventede forvaltningstiltag og metoder		Skøn over behov:		
		Igangværende indsats	Ny indsats	Samlet behov for indsats
Lysåbne naturtyper	Rydning af uønsket vedopvækst	1,5 ha	66,5 ha	op til 68 ha
	Forbedring af hydrologi (videreført fra 1. planperiode)	op til 130 ha		op til 130 ha
	Græsning eller høslæt	764 ha**	op til 217 ha	op til 981 ha
	Bekæmpe invasive arter (på forklit og hvid klit)	0,06 ha	op til 5,3 ha***	op til 5,3 ha
Skovnaturtyper uden fredskovspligt	Skovnaturtypebevarende drift og pleje		op til 20 ha	op til 20 ha
	Urørt skov			
	Forbedring af hydrologi			
Sammenbinding af naturtyper	Kalkoverdrev, surt overdrev og rigkær		op til 30 ha	op til 30 ha
Ny habitatnatur (videreført fra 1. planperiode)	Rigkær	13 ha		13 ha
	Surt overdrev	2-3 ha		2-3 ha

* Omfatter ikke offentlige arealer, hvor ejeren gennemfører Natura 2000-planen i egne drifts- og plejeplaner. Se bilag 3.

** Arealer, der i basisanalysen er angivet med græsning eller slet samt arealer, hvor der er indgået aftale om pleje af græs- og naturarealer. *** 0,3 ha heraf er kommunalt ejet

I tabel 3 er et skøn over omfanget af de enkelte metoder og forvaltningstiltag for de kortlagte habitat-naturtyper. Indsatsens præcise omfang i planperioden vil bero på en biologisk, teknisk og økonomisk vurdering og vil sikre Natura 2000-planens målopfyldelse ved at arealer med disse naturtyper indenfor Natura 2000-området ikke går tilbage samt at tilstanden samlet set ikke forringes i denne planperiode. Der skelnes mellem "Igangværende indsats" og "Behov for ny indsats", da der siden basisanalysen er igangsat indsatser, der bidrager til at opfylde handleplanens mål.

Opgørelsen af arealer med behov for indsats i denne handleplan er baseret på statens kortlægning i 2010-12 og som findes i basisanalysen, revideret udgave 2014. Opgørelsen af indsatsbehovet kan ikke sammenlignes med de tilsvarende opgørelser i den forrige handleplan, der var baseret på statens kortlægning i 2004-06. Det skyldes, at udsving i både antallet af habitat-naturtyper, deres areal og tilstand i flere tilfælde skyldes større detaljeringsgrad og ændringer i kortlægningsmetode og ikke i reelle ændringer i naturtilstanden. Forholdet er omtalt i basisanalysen.

Omfanget af indsatsen for at sikre sammenhæng mellem forekomster af kalkoverdrev, surt overdrev og rigkær vil afhænge af tilskudsordningen og den økonomi som staten afsætter hertil. Tilskudsordningen forventes vedtaget i 2018.

Tangurt og soløje-alant er to karakterarter på Øhavets strandenge. Tangurt har sin danske hovedudbredelse i Det sydfynske Øhav, og er udpeget til national ansvarsart.
Foto Mogens Lind Jørgensen

Arter

Naturstyrelsen, nu Styrelsen for Vand- og Naturforvaltning har kortlagt ynglefuglenes levesteder og vurderet deres tilstand. De samlede levesteder fremgår af bilag 4 og de enkelte arters levesteder og tilstandsvurderingen kan ses på Miljø- og Fødevarerministeriets [hjemmeside](#).

For brushane, rørdrum og rørhøg skal alle levesteder sikres en god naturtilstand i overensstemmelse med artens krav til ynglelokalitet.

For fjordterne, dværgterne, havterne, klyde og splitterne skal 75 % af de kortlagte levesteder sikres tilsvarende.

Herudover videreføres indsatser for plettet rørvagtel, engsnarre og splitterne fra 1. planperiode (2010-2015).

Table 4. Behov for forvaltningstiltag for arter *

Forventede forvaltningstiltag og metoder	Skøn over behov:		
	Igangværende indsats	Ny indsats	Samlet behov for indsats
<i>Tilstanden forbedres i kortlagte egnede levesteder for:</i>			
- Brushane	1 lokalitet		1 lokaliteter
- Rørdrum		5 lokaliteter	5 lokaliteter
- Rørhøg		1 lokalitet	1 lokalitet
- Fjordterne		3 lokaliteter	3 lokaliteter
- Dværgterne			Ingen indsats
- Havterne	8 lokaliteter	14 lokaliteter	23 lokaliteter
- Klyde	2 lokaliteter		2 lokaliteter
- Splitterne	1 lokalitet		1 lokalitet
<i>Plettet rørvagtel (udvidelse af arealet med egnede levesteder - videreførelse fra 1. planperiode)</i>	ca. 30 ha		ca. 30 ha
<i>Engsnarre (udvidelse af arealet med egnede levesteder - videreførelse fra 1. planperiode)</i>	ca. 70 ha		ca. 70 ha
<i>Splitterne (nyt levested - videreførelse fra 1. planperiode)</i>	1 ny lokalitet		1 ny lokalitet

* Omfatter ikke offentlige arealer, hvor ejeren gennemfører Natura 2000-planen i egne drifts- og plejeplaner. Se bilag 1.

Hovedparten af indsatsen for ynglefuglene vil ske gennem indsatsen for naturtyperne. På de ikke afgræssede øer og holme kan der være behov for manuel fjernelse af høj vegetation.

For en del steder, især for havterne, kan levestedernes tilstand også være påvirket negativt af forstyrrelser. Styrelsen for Vand- og Naturforvaltning vil efter behov justere vildtreservatet Det Sydfynske Øhav. Kommunerne vil undersøge om styrelsens indsats skal suppleres med en kommunal begrænsning af færdsel.

For plettet rørvagtel udvides arealet ved afgræsning af våde enge i tilknytning til vanddækket rørsump og med egnede redemuligheder.

For engsnarre sikres arealer med ekstensiv afgræsning eller sent høslæt.

Der sikres et nyt uforstyrret levested for splitterne.

Splitterne er en kolonirugende kystfugl, der kræver uforstyrrede levesteder på øer og holme. Kolonien placeres, hvor der er sparsom vegetation, som regel inde i eller i nær tilknytning til hættemågekolonier.
Foto: Terkel Broe Christensen

Tabel 5. Behov for indsatser fra den gældende skovhandleplan 2010-2021*

Her gengives den gældende skovhandleplans forventede forvaltningstiltag og metoder. Denne indsats er således ikke en del af Natura 2000-handleplanen for Sydfynske Øhav 2016-2021.

Forventede forvaltningstiltag og metoder		Skøn over behov:		
		Igangværende indsats	Ny indsats	Samlet behov for indsats
Skovnaturtyper med fredskovspligt	Skovnaturtypebevarende drift og pleje		45 ha	45 ha
	Urørt skov			
	Forbedring af hydrologi		11 ha	11 ha

*Omfatter ikke offentlige arealer, hvor ejeren gennemfører Natura 2000-planen i egne drifts- og plejeplaner. Se bilag 3.

Styrelsen for Vand- og Naturforvaltning er ansvarlig for at gennemføre indsatserne i skovhandleplanen inden udgangen af 2021.

Indsatser fordelt på aktør

I Natura 2000-planens indsatsprogram er der retningslinjer, hvor der er behov for en nærmere afklaring af, hvem der følger op på retningslinjerne. Det drejer sig om følgende:

- Der sikres sammenhæng mellem forekomster af kalkoverdrev, surt overdrev og rigkær med henblik på at gøre arealet mere robust overfor a) pludselige hændelser (f.eks. ekstreme vejforhold), b) klimaændringer c) for at mindske randpåvirkninger fra omkringliggende landbrugsarealer eller d) for at bidrage til etablering af større driftsenheder.
- Tilstanden af levestederne for fjordterne, dværgterne, havterne, klyde og splitterne forbedres, således at 75 % af de kortlagte levesteder for fjordterne, dværgterne, havterne og klyde samt levestedet for splitterne får en god naturtilstand i overensstemmelse med arternes krav til ynglelokalitet.

Der er kortlagt levesteder på både private arealer og på Naturstyrelsens arealer. Det kan således både være handleplanmyndighederne og Naturstyrelsen, der skal følge op på retningslinjen. Derfor angiver tabel 6 den aftalte opgavefordeling mellem handleplanmyndighederne og Naturstyrelsen som offentlig lodsejer.

For de videreførte indsatser bibeholdes den aftalte fordeling i 1. planperiode (2010-2015).

*Tæt blomstret hindebæger er udbredt i Øhavet, og kan visse steder farve strandengen lilla i august måned. Hjortø.
Foto: Mogens Lind Jørgensen.*

Tabel 6. Fordeling af opgaver mellem handleplanmyndigheder og offentlige lodsejere

Indsats		Handleplanmyndighed				Offentlig lodsejer	Total
		Faaborg-Midtfyn Kommune*	Ærø Kommune	Langeland Kommune	Svendborg Kommune	Naturstyrelsen	
Udvidelse af naturtyper: (videreførelse af indsats fra 1. planperiode)	Surt overdrev			ca. 1 ha	2-3 ha	6 ha	2-3 ha ca. 1 ha 20-22 ha
	Avneknippemose Rigkær		ca. 5 ha	ca. 5 ha	4-6 ha		
Udvidelse af levesteder for arter: (videreførelse af indsats fra 1. planperiode)	Plettet rørvagtel			ca. 15 ha	ca. 15 ha		ca. 30 ha
	Engsnarre		ca. 70 ha				ca. 70 ha
	Splitterne				1 ny lokalitet		1 ny lokalitet
Sikre sammenhæng mellem forekomster af kalkoverdrev, surt overdrev og rigkær			op til 10 ha	op til 10 ha	op til 10 ha		op til 30 ha
Sikring af kortlagte levesteder for:	Fjordterne			2 lokaliteter	1 lokalitet		3 lokaliteter
	Dværgterne						ingen indsats
	Havterne		7 lokaliteter	6 lokaliteter	10 lokaliteter	3 lokaliteter	26 lokaliteter
	Klyde				2 lokaliteter		2 lokaliteter
	Splitterne			1 lokalitet			1 lokalitet

Tabel 6 omfatter både private og offentlige arealer (inklusiv de offentlige arealer, hvor lodsejeren selv udarbejder drifts- og plejeplan).

*Der er ikke planlagt indsats i Faaborg-Midtfyn Kommune, der kun indgår med knap 10 ha i Natura 2000-området.

Prioritering af den forventede indsats

Kommunerne vil gennem hele planperioden facilitere plejeindsatserne og gøre en særlig indsats for de udpegede egnede levesteder for ynglefugle.

Kommunerne vil prioritere at færdiggøre de indsatser, der er videreført fra 1. handleplan, i begyndelsen af handleplanperioden. Indsatsen med sammenkædning af sårbar natur vil afvente bekendtgørelsen for tilskudsordningen hertil. Den forventes vedtaget i 2018.

Kommunerne vil i begyndelsen af planperioden undersøge forholdene nærmere omkring forstyrrelser af de udpegede egnede levesteder for ynglefugle og på den baggrund vurdere den nødvendige indsats for regulering af færdsel. Indsatsen koordineres med Naturstyrelsen, der i planperioden vil vurdere og efter behov justere vildtreservatet Det sydfynske Øhav.

Forventede initiativer og plan for interessentinddragelse

Projekterne gennemføres ved frivillige aftaler, og derfor er det på nuværende tidspunkt ikke muligt at beskrive, hvornår i planperioden projekterne fysik bliver udført. Tidsfølgen, der er beskrevet under prioriteringen af indsatsen, søges fulgt.

Pleje af eksisterende naturtyper

Indsatserne er baseret på, at de enkelte lodsejere selv søger NaturErhvervstyrelsen om tilskud til naturpleje (rydning, afgræsning, skovnaturtype bevarende drift). Kommunerne faciliterer indsatsen som i 1. planperiode ved at informere og anbefale lodsejerne at indgå i ordningerne samt medvirke til at koordinere indsatsen.

Projekter

Kommunen vil ved hvert enkelt projekt sørge for, at relevante interessenter bliver inddraget gennem en transparent og involverende proces. Metoden vil afhænge af projekttype, projektets størrelse og antal lodsejere.

Lodsejerne vil i alle tilfælde blive inddraget i processen fra tidligt i planlægningen af indsatsen til beslutning om at iværksætte. Inddragelsen vil ske gennem fælles møder/markvandring og gennem individuelle kontakter. Hvis et projekt indirekte kan få konsekvenser for naboarealer vil ejerne heraf også blive hørt tidligt i processen. Øvrige interessenter holdes orienteret med mulighed for at komme med input. Inddragelsen af øvrige interessenter sker primært gennem kommunernes grønne råd, hvor der er repræsentanter fra en bred vifte af natur- og lodsejerinteresser. De grønne råd holder møder 2-4 gange om året.

Miljøvurdering af handleplanen

Den kommunale Natura 2000-handleplan er som udgangspunkt omfattet af krav om miljøvurdering i henhold til lov om miljøvurdering af planer og programmer⁴. For samtlige statslige Natura 2000-planer er der foretaget en strategisk miljøvurdering. Handleplanen for Sydfynske Øhav 2016-2021 har et indhold, der ikke adskiller sig fra de oplysninger, som allerede er givet i den miljøvurderede Natura 2000-plan for Sydfynske Øhav. Da handleplanen ikke sætter nye rammer for fremtidige anlægstilladelser eller yderligere vil kunne påvirke internationalt udpegede naturbeskyttelsesområder væsentligt, er det kommunens vurdering, at der ikke er behov for en fornyet miljøvurdering.

Naturtypen "tørt kalksandsoverdrev" findes i Det sydfynske Øhav kun på Ristinge Klint, Langeland. Foto: Mogens Lind Jørgensen

⁴ LBK nr. 1533 af 10/12/2015.

Bilag 1: Naturtyper og arter på udpegningsgrundlaget

Naturtyper på udpegningsgrundlaget for Habitatområde nr. 111:

I tabellen er angivet områdets naturtyper på baggrund Naturstyrelsens, nu Styrelsen for Vand- og Naturforvaltning kortlægning i basisanalysen 2016-2021.

Naturtype-nummer	Naturtype	Handleplan-myndighed					I alt* ha
		Faaborg-Midtfyn Kommune	Ærø Kommune	Langeland Kommune	Svendborg Kommune	Styrelsen for Vand- og Naturforvaltning	
1330	Strandeng	3	312	204	286		805
2130	Grå/grøn klit		4	27			31
6120	Tørt kalksandsoverdrev			0,2			0,2
6210	Kalkoverdrev		16	26			42
6230	Surt overdrev		5	10	16		31
6410	Tidvis våd eng		2	3			3
7210	Avneknippemose			6			6
7220	Kildevæld			0,01			0,01
7230	Rigkær		6	45	0,1		51,1
9130	Bøg på muld					31	31
9160	Ege-blandskov					3	3
910E	Elle- og askeskov			2	1	12	15
91D0	Skovbevokset tørvemose			17			17
1110	Sandbanke					949	949
1140	Vadeflade					430	430
1160	Bugt					30.671	30.671
1170	Rev					1.707	1.707
1150	Lagune						137
1210	Enårig vegetation på stenede strandvolde		6,5	12,1	0,2		18,8
1220	Flerårig vegetation på stenede strande		39,4	7,3	14,5		61,2
1230	Kystklint/klipper		7,9	1,9	1,5		11,3
1310	Vegetation af kveller og andre enårige plante		1,8		10,5		10,5
2110	Forklit		1,2	1,0			3,2
2120	Hvid klit		5,3	3,3			8,8
3140	Kransnålalgesø						Ikke kortlagt
3150	Næringsrig sø						Ikke Kortlagt
3260	Vandløb						Ikke Kortlagt
6430	Urtebræmme						Ikke Kortlagt

* Omfatter ikke Naturstyrelsens arealer, da Naturstyrelsen gennemfører Natura 2000-planen i egne drifts- og plejeplaner.

Arter på udpegningsgrundlaget for habitatområde H111:

1014	Skæv vindelsnegl
1016	Sump vindelsnegl
1166	Stor vandsalamander
1188	Klokkefrø

Udpegningsgrundlag for Fuglebeskyttelsesområde nr. 71 og nr. 72

	Fuglebeskyttelsesområde nr. 71		Fuglebeskyttelsesområde nr. 72	
	Ynglefugl	Trækfugl	Ynglefugl	Trækfugl
Rørdrum	x		x	
Knopsvane		x		
Sangsvane		x		x
Mørkbuget knortegås		x		
Troldand		x		
Edderfugl		x		x
Havlit				x
Hvinand		x		
Toppet skallesluger		x		
Rørhøg	x		x	
Engsnarre	x		x	
Plettet rørvagtel	x		x	
Blishøne		x		
Klyde	x			
Almindelig ryle	x			
Brushane	x			
Sorthovedet måge	x			
Fjordterne	x		x	
Havterne	x			
Dværgterne	x			
Splitterne	x			
Mosehornugle	x			
Havørn	x	x	x	x
Fiskeørn				x

Bilag 2: Målsætning og indsatsprogram

Målsætninger og indsatsprogram i Natura 2000-planen for Sydfynske Øhav 2016-2021 er gengivet her.

Det overordnede mål er:

- De marine naturtyper får en god vandkvalitet og rig bundvegetation og -fauna, som bl.a. kan sikre fødegrundlaget for de mange fuglearter, der har levested her.
- De lysåbne naturtyper samt skovnaturtyperne sikres en god-høj naturtilstand, og forekomsterne gøres mere sammenhængende. Arealet af strandeng, avneknippemose, rigkær og de tre overdrevstyper øges.
- Øhavet sikres som et af landets vigtigste yngle- og rasteområder for fugle knyttet til kyst, strandeng, lagunesøer og lavvandede havområder, hvor levestederne er tilstrækkeligt store og rummer gode og uforstyrrede fourageringsmuligheder og uforstyrrede ynglesteder med god struktur og hydrologi.
- Øhavet udgør et kerneområde for klokkefrø.
- Områdets økologiske integritet sikres i form af en for naturtyperne hensigtsmæssig drift/pleje og hydrologi, en lav næringsstofbelastning og gode sprednings- og etableringsmuligheder for arterne.

Konkrete målsætninger for naturtyper og arter:

- Naturtyper og arter skal på sigt opnå en gunstig bevaringsstatus.
- For naturtyper og for arters levesteder, der er vurderet til tilstandsklasse I eller II er målsætningen, at udviklingen i deres areal og tilstand er stabil eller i fremgang.
- For naturtyper og arters levesteder, der er vurderet til tilstandsklasse III-V er målsætningen, at udviklingen i deres tilstand er i fremgang, således at der på sigt opnås tilstand I-II og gunstig bevaringsstatus, såfremt de naturgivne forhold giver mulighed for det.
- Det samlede areal af naturtypen/levestedet skal være stabilt eller i fremgang, hvis naturforholdene tillader det.
- For naturtyper uden tilstandsvurderingssystem er målsætningen gunstig bevaringsstatus. Det betyder, at tilstanden og det samlede areal af naturtyperne stabiliseres eller øges.
- For arter uden tilstandsvurderingssystem og for deres levesteder er målsætningen gunstig bevaringsstatus. Det betyder, at tilstanden og det samlede areal af levestederne for de udpegede arter stabiliseres eller øges, således at der er grundlag for tilstrækkelige egnede yngle- og fourageringsområder for arterne.
- For ynglefugle bidrager Natura 2000-området til at sikre eller genoprette levesteder for levedygtige bestande af de udpegede arter på nationalt

og/eller internationalt niveau. Tilstanden og det samlede areal af levestederne for *havørn*, *plettet rørvagtel*, *engsnarre*, *sorthovedet måge* og *mosehornugle* som ynglefugle sikres eller øges, således at der er tilstrækkeligt med egnede ynglesteder for arterne i området. Afgørelser i forbindelse med konsekvensvurdering baseres på en konkret vurdering. De kortlagte levesteder for *rørdrum*, *rørhøg*, *almindelig ryle* og *brushane* inden for Natura 2000-området bringes til eller fastholdes i tilstandsklasse I eller II. Levestedernes geografiske placering fremgår af basisanalysen for området. Det kortlagte levested for *splitterne* inden for Natura 2000-området bringes til eller fastholdes i tilstandsklasse I eller II. Hvis området huser en ynglebestand på mere end 90 par splitterner er det tillige en indikation på levestedets og omgivelsernes egnethed som yngleområde. Levestedets geografiske placering fremgår af basisanalysen for området. Af de kortlagte levesteder for *havterne*, *dværgterne* og *klyde* inden for Natura 2000-området bør mindst 75 % enten bringes til, eller fastholdes i tilstandsklasse I eller II. Hvis området huser en ynglebestand på mere end 350 par havterner, 10 par dværgterner og 50 par klyder er det tillige en indikation på levestedets og omgivelsernes egnethed som yngleområde. Levestedernes geografiske placering fremgår af basisanalysen for området. Af de kortlagte levesteder for *fjordterne* inden for Natura 2000-området bør mindst 75 % enten bringes til, eller fastholdes i tilstandsklasse I eller II. Levestedernes geografiske placering fremgår af basisanalysen for området.

- For trækfugle skal Natura 2000-området bidrage til at sikre levesteder for levedygtige bestande på nationalt og/eller internationalt niveau. Tilstanden og det samlede areal af levestederne for *knopsvane*, *mørkbuget knortegås*, *troidand*, *edderfugl*, *havlit*, *hvinand*, *toppet skallesluger*, *havørn*, *fiskeørn* og *blishøne* som trækfugl i området sikres eller øges, således at der findes egnede raste- og fødesøgningssteder for arterne. Afgørelser i forbindelse med konsekvensvurdering baseres på en konkret vurdering. Tilstanden og det samlede areal af levesteder for *sangsvane* som trækfugl i området sikres eller øges, således at der findes tilstrækkelige egnede raste- og fødesøgningssteder for arten, så området kan huse en tilbagevendende rastebestand på 5230 *sangsvaner*.

Generelle retningslinjer:

1. Myndighederne tager i deres administration af lovgivningen og deres forvaltning udgangspunkt i målsætningen for det enkelte Natura 2000-område og sikrer dermed en grundlæggende beskyttelse af udpegningsgrundlaget.
2. Der arbejdes for at sikre de lysåbne terrestriske naturtyper en hensigtsmæssig hydrologi, drift og pleje.
3. Der arbejdes for at sikre egnede levesteder for områdets arter.
4. Der arbejdes på at opnå størst mulig naturmæssig robusthed og sammenhæng i områdets natur ved at sikre større driftsenheder af lysåbne naturtyper.
5. Hydrologiprojekter finansieret via landdistriktsprogrammet, igangsatte Life-projekter og udvidelse/sikring af levesteder fra Natura 2000-planen 2010-15 afsluttes.

6. For skovnaturtyper skal sikres en skovnaturtypebevarende drift og pleje. I særlige tilfælde kan permanent ophør af drift (urørt skov) være nødvendig for at opfylde direktivforpligtelsen.
7. Indsatser gennemført i 1. planperiode vedligeholdes, f.eks. ved genrydning af arealer, hvor der tidligere har været gennemført en Natura 2000-indsats.

Områdespecifikke retningslinjer:

1. Der sikres sammenhæng mellem forekomster af kalkoverdrev, surt overdrev og rigkær med henblik på at gøre arealet mere robust overfor a) pludselige hændelser (f.eks. ekstreme vejrforhold), b) klimaændringer c) for at mindske randpåvirkninger fra omkringliggende landbrugsarealer eller d) for at bidrage til etablering af større driftsenheder.
2. Tilstanden af levestederne for brushane, rørdrum og rørhøg forbedres, således at de kortlagte levesteder får en god naturtilstand i overensstemmelse med arternes krav til ynglelokalitet.
3. Tilstanden af levestederne for fjordterne, dværgterne, havterne, klyde og splitterne forbedres, således at 75 % af de kortlagte levesteder for fjordterne, dværgterne, havterne og klyde samt levestedet for splitterne får en god naturtilstand i overensstemmelse med arternes krav til ynglelokalitet.
4. Der iværksættes en bekæmpelse af invasive arter på naturtyperne forklit og hvid klit med fokus på arealer med en forekomst på over 10 %.
5. Naturstyrelsen vurderer og justerer på baggrund af udarbejdet strategi efter behov vildtreservatet Det sydfynske Øhav.
6. Kommunen og offentlige lodsejere skal være særlig opmærksomme på tørt kalksandsoverdrev, kalkoverdrev, surt overdrev, tidvis våd eng, rigkær, samt mosehornugle, almindelig ryle, brushane, dværgterne, splitterne, edderfugl, plettet rørvagtel og klokkefrø, som har en væsentlig forekomst i området (jf. områdets målsætning) og er i tilbagegang.

Bilag 3: Resumé af offentlige lodsejeres drifts- og plejeplaner

Denne plejeplan følger op på Natura 2000-planen for område N127 Sydfynske Øhav og vedrører Naturstyrelsens arealer på 608 ha.

Natura 2000-området består af Habitatområde nr. H111 og Fuglebeskyttelsesområderne nr. F71 og F72 og har et areal på ca. 45.000 ha.

Området består af de centrale dele af øhavet fra Tåsinge i nord til Sydlangeland, Ærø og Marstal Bugt i syd. Havområdet i selve øhavet er meget lavvandet med enkelte dybe render og bassiner, Marstal Bugt er en del af den åbne Østersø. Der er indenfor området 5 beboede småøer (uden fast forbindelse) og ca. 30 større og mindre holme.

I kystområderne på Tåsinge, Langeland og Ærø er der større strandengsarealer og mange kystlaguner (nor), hvoraf en del med tiden er mere eller mindre afskåret fra havet ved naturlig aflejring af sten og sand, mens andre er afskåret fra havet ved kunstige dæmninger og i varierende omfang afvandet og opdyrket.

Havområdet udgøres desuden af meget store arealer af habitattyperne sandbanker, mudder- og sandflader, lavvandede bugter og rev (herunder biogene rev), i alt ca. 370 km² eller 82 % af Natura 2000- området. I havområdet findes righoldige plante- og dyresamfund, og dette er overvejende fødegrundlaget for øhavets store fuglebestande.

Øhavet er udpeget som levested for i alt 11 arter af trækkende vandfugle og er et af landets vigtigste raste- og overvintringsområder for sangsvane, knopsvane, edderfugl og blishøne. 14 arter af ynglefugle er udpegningsgrundlag. Området er et meget vigtigt levested for rørdrum, rørhøg, klyde, almindelig ryle, splitterne, havterne og dværgterne.

Fremtrædende blandt de naturtyper, som er udpegningsgrundlag, er kystlaguner (nor og strandsøer) samt strandenge, skrænter og typer knyttet til sten- og sandstrandene. De to første udgør i alt mere end 1.000 ha.

Inde på land udmærker området sig ved mange forekomster af mosetyperne rigkær og moser med hvas avneknippe. Således udgør arealet med avneknippemose mere end 5 % af naturtypens samlede areal i de danske Natura 2000-områder. I skovene findes bøg på muld, ege-blandskov samt elle- og askeskov.

Endelig kan det fremhæves, at området er et kerneområde for klokkefrø. Stor vandsalamander, skæv vindelsnegl og sump vindelsnegl har desuden levesteder i området.

Der er i Natura 2000-området fredninger på i alt 440 ha. Fugleværnsfonden ejer 170 ha på Sydlangeland, som drives som fuglereservater. Omkring halvdelen af den centrale del af området er udlagt som vildtreservat, bl.a. med helt eller delvist adgangsforsbud i yngletiden på 13 øer.

Natura 2000-området ligger i Svendborg, Langeland, Ærø og Faaborg-Midtfyn kommuner og indenfor Vandområdedistrikt Jylland og Fyn.

På Sydlangeland indeholder Lundemose og Fakkemose nogle af landets største forekomster af mosetyper hvas avneknippemose. I kanten af moserne er der afgræssede rigkær med pæne bestande af maj-gøgeurt.

I området omkring Gulstav er der flere mindre kalkoverdrev med en artsrig flora. Her er desuden udlagt store arealer i vedvarende græs, og Exmoor ponyer sørger for afgræsningen. Arealerne er under udvikling mod kalkoverdrev og indeholder en pæn bestand af den rødlistede planteart smalfliget brandbæger. Strandengen i Klise Nor afgræsses ligeledes af Exmoor ponyer. Her er udviklet en særdeles artsrig flora med mange sjældne og halvsjældne arter som fx smalfliget brandbæger, eng-klaseskærm, strand-siv, strand-loppeurt og vild selleri.

På Ristinge Klint findes den eneste fynske forekomst af kalksandsoverdrev. Oven for klinten er landbrugsarealer taget ud af omdrift og ligger nu med helårsgræsning. Arealerne er under udvikling mod kalkoverdrev på grund af gode spredningsbetingelser for overdrevsplanterne fra Ristinge Klint.

Voderup Klint på Ærø er et af Fyns største sammenhængende kalkoverdrev med en meget artsrig flora og flere fine kildevæld. Desuden indeholder Gråsten Nor en af Danmarks største bestande af orkideen maj-gøgeurt, og her findes både rigkær og strandeng

Tabel I: Kortlagte lysåbne naturtyper i plejeplanen

Lysåbne naturtyper (ha)		Total
	naturtype	
1330	Strandeng	69,0
2130	Grå/grøn klit	8,0
6210	Kalkoverdrev	36,2
7230	Rigkær	17,1
7220	Kildevæld	0,5
1220	Strandvold med flerårige	3,4
1230	Kystklint/klippe	2,1
1210	Strandvold med enårige	0,6
7210	Avneknippemose	11,6
2110	Forklit	1,1
6120	Tør overdrev på kalkholdigt sand	2,9
2120	Hvid klit	1,5
Hovedtotal		154,2

Indsats for de lysåbne naturtyper

I det følgende angives Naturstyrelsens planlagte indsats for de lysåbne naturtyper på udpegningsgrundlaget

Tabel II: Plejemål for lysåbne naturtyper

Målsatte habitatnaturtyper (ha)				
		Naturtype	Målsætning	Total
Eksisterende habitatnatur	6210	Kalkoverdrev	Sikring af naturtypen	36,2
			Naturtypebevarende pleje	36,2
	7220	Kildevæld	Sikring af naturtypen	0,5
			Naturtypebevarende pleje	0,5
	1210	Strandvold med enårige	Sikring af naturtypen	0,6
			Naturlig dynamik	0,6
	1220	Strandvold med flerårige	Sikring af naturtypen	3,4
			Naturlig dynamik	3,4
	1230	Kystklint/klippe	Sikring af naturtypen	2,1
			Naturlig dynamik	2,1
	7210	Avneknippemose	Sikring af naturtypen	11,6
			Naturtypebevarende pleje	11,6
	7230	Rigkær	Sikring af naturtypen	17,1
			Naturtypebevarende pleje	17,1
	1330	Strandeng	Sikring af naturtypen	69,0
			Naturtypebevarende pleje	61,2
			Naturlig dynamik	7,9
	2130	Grå/grøn klit	Sikring af naturtypen	8,0
			Naturlig dynamik	8,0
	2110	Forklit	Sikring af naturtypen	1,1
			Naturtypebevarende pleje	1,1
	6120	Tør overdrev på kalkholdigt sand	Sikring af naturtypen	2,9
			Naturtypebevarende pleje	2,9
	2120	Hvid klit	Sikring af naturtypen	1,5
			Naturtypebevarende pleje	1,5

Tabel III: Planlagte løbende plejetiltag for lysåbne naturtyper

Areal omfattet af indsatsen (ha)					
		Naturtype	Plejetiltag	Omfattet af eksisterende planlægning	Total
Eksisterende habitatnatur	6210	Kalkoverdrev	Rydning af opvækst	Eksisterende	36,2
			Græsning	Eksisterende	35,9
			Slåning - d.v.s. uden fjernelse af det afslæde	Eksisterende	0,3
	7220	Kildevæld	Rydning af opvækst	Eksisterende	0,5
			Græsning	Eksisterende	0,5
	1210	Strandvold med enårige	Andet areal uden drift	Eksisterende	0,6
	1220	Strandvold med flerårige	Andet areal uden drift	Eksisterende	3,4
	1230	Kystklint/klippe	Andet areal uden drift	Eksisterende	2,1
	7210	Avneknippemose	Rydning af opvækst	Nyt	4,3
			Græsning	Eksisterende	7,3
				Nyt	4,3
	7230	Rigkær	Rydning af opvækst	Eksisterende	7,1
				Nyt	10,1
			Græsning	Eksisterende	7,1
				Nyt	10,1
	1330	Strandeng	Græsning	Eksisterende	61,2
			Andet areal uden drift	Eksisterende	7,9
	2130	Grå/grøn klit	Andet areal uden drift	Eksisterende	8,0
	2110	Forklit	Bekæmpelse af invasive arter	Eksisterende	1,1
	6120	Tør overdrev på kalkholdigt sand	Rydning af opvækst	Eksisterende	2,9
	2120	Hvid klit	Bekæmpelse af invasive arter	Eksisterende	1,5

Tabel IV: Planlagte enkeltstående plejetiltag for lysåbne naturtyper

Areal omfattet af indsatsen (ha)					
		Naturtype	Plejetiltag	Omfattet af eksisterende planlægning	Total
Eksisterende habitatnatur	6210	Kalkoverdrev	Hegning	Eksisterende	35,9
			Andre anlæg vedr. græsning - ikke hegn	Eksisterende	35,9
	7220	Kildevæld	Hegning	Eksisterende	0,5
			Andre anlæg vedr. græsning - ikke hegn	Eksisterende	0,5
	7210	Avneknippemose	Hegning	Eksisterende	7,3
				Nyt	4,3
			Andre anlæg vedr. græsning - ikke hegn	Eksisterende	7,3
				Nyt	4,3
			Rydning af bevoksning	Nyt	4,3
	7230	Rigkær	Hegning	Eksisterende	7,1
				Nyt	10,1
			Andre anlæg vedr. græsning - ikke hegn	Eksisterende	7,1
				Nyt	10,1
			Rydning af bevoksning	Nyt	10,1
	1330	Strandeng	Hegning	Eksisterende	61,2
			Andre anlæg vedr. græsning - ikke hegn	Eksisterende	61,2

I tabel III og IV er der en opdeling i to kategorier "eksisterende" og "nye":

- "Eksisterende": Kategorien dækker over de tilfælde, hvor det pågældende plejetiltag allerede er omfattet af den eksisterende driftsforvaltning eller hvor det fremgår af eksisterende driftsplaner og lignende, at plejetiltaget vil blive gennemført i plejeplanperioden.
- "nye": Kategorien omfatter de tiltag, der alene gennemføres for at opfylde målene i N2000-planerne for 2016-2021.

Udvidelser af naturtyper

Nogle af Natura 2000-områdets arealer uden habitatnatur kan udvikle sig til naturtyper på sigt. For naturtyperne kalkoverdrev, avneknippemose og rigkær kan der på lang sigt samlet blive tale om en nettoforøgelse på 10-40 ha.

Ved denne indsats sikres der sammenhæng mellem forekomster af overdrev med henblik på at gøre arealet mere robust overfor a) pludselige hændelser (f.eks. ekstreme vejrforhold),

Særlig indsats for arter

Plejen af områdets lysåbne naturtyper vil samtidig tilgodese en række arter på udpegningsgrundlaget. Herudover planlægger Naturstyrelsen en særlig indsats for klokkefrø, klyde, fjordterne, havterne og dværgterne,

Naturstyrelsen planlægger ikke yderligere indsats for arterne skæv vindelsnegl, sump vindelsnegl, stor vandsalamander, sangsvane, mørkbuget knortegås, troidand, havørn, fiskeørn, plettet rørvagtel, engsnarre, almindelig ryle, sorthovedet måge, rørdrum, rørhøg, brushanesplitterne, og mosehornugle end de plejetiltag, der er oplyst under plejeplanerne for de lysåbne naturtyper. . Der sker plejetiltag i form af afgræsning mv for ganske betydelige arealer i natura2000-området, der ikke er naturtyper. Græsningen målrettes de enkelte arter, hvor det er relevant og muligt. Samtidig er en række øer og holme underlagt adgangsforbud i yngletiden. Denne pleje tilgodeser sikring af levesteder for de nævnte arter.

Tabel VII: Mål for arter

Målsatte arter (antal)		
Art	Navn	Målsætning
1188	Klokkefrø	Sikring af artens spredningsmuligheder
		Sikring af artens levested
A151	Brushane	Sikring af artens levested
A021	Rørdrum	Sikring af artens levested
A081	Rørhøg	Sikring af artens levested
A132	Klyde	Sikring af artens levested
		Beskyttelse mod forstyrrelser
A193	Fjordterne	Sikring af artens levested
A194	Havterne	Sikring af artens levested
		Beskyttelse mod forstyrrelser
A195	Dværgterne	Sikring af artens levested
		Beskyttelse mod forstyrrelser

Tabel VIII: Planlagte artsplejetiltag for arter udover plejetiltagene for de lysåbne naturtyper

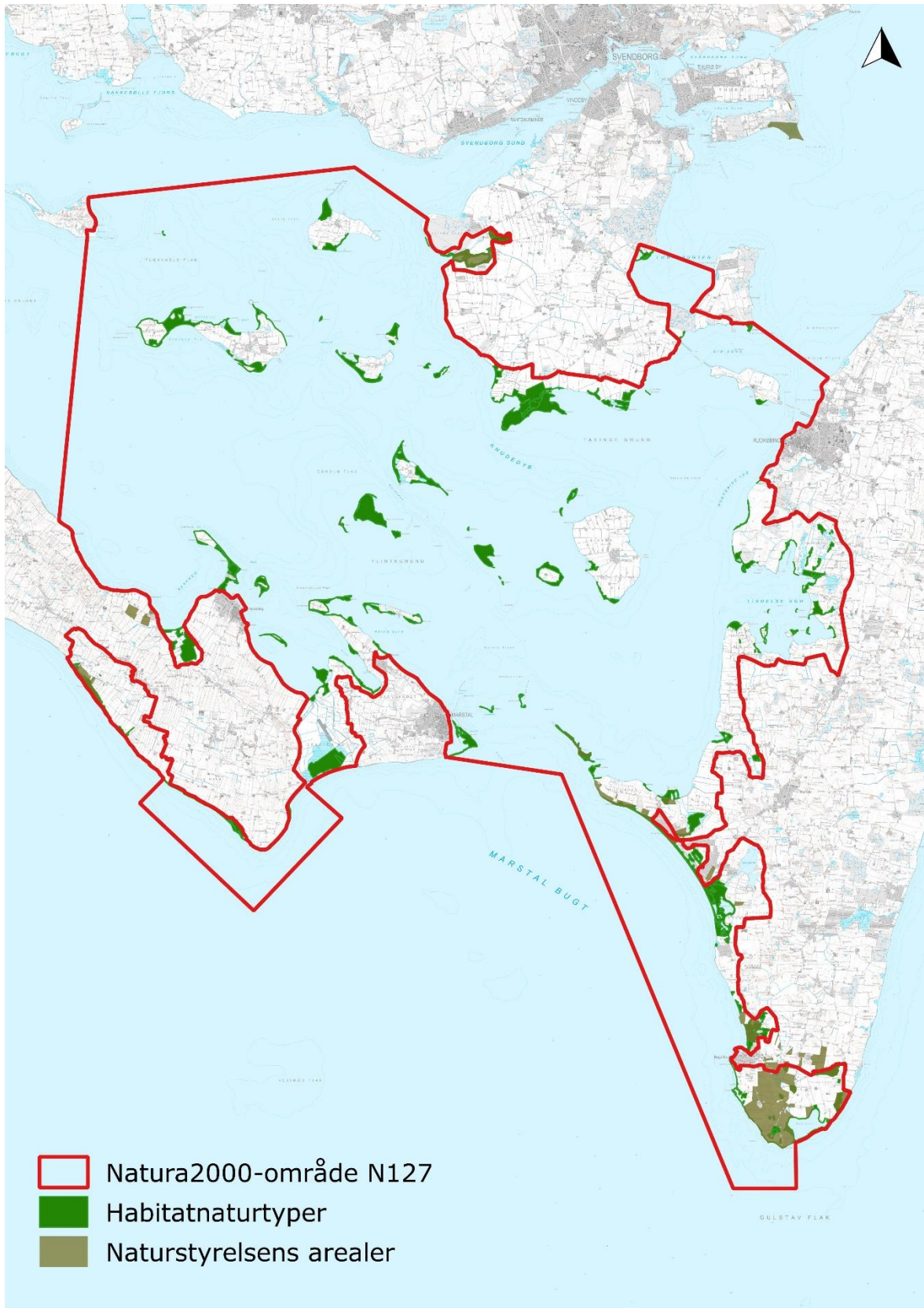
Indsatser for arter (antal)		
Art	Navn	Indsatstype
1188	Klokkefrø	Restaurering af vandhuller/søer
A151	Brushane	Græsning
		Rydning af opvækst
A012	Rørdrum	Græsning
		Rydning af opvækst
A081	Rørhøg	Græsning
		Rydning af opvækst
A132	Klyde	Færdselsregulering ved skiltning
		Begrænsning af prædation
A193	Fjordterne	Begrænsning af prædation
A194	Havterne	Færdselsregulering ved skiltning
		Begrænsning af prædation
A195	Dværgterne	Færdselsregulering ved skiltning
		Begrænsning af prædation

Forventningen til den samlede indsats

Den samlede indsats for naturtyper og arter på styrelsens arealer forventes at medføre, at udviklingen i tilstanden er i fremgang for de dele af naturtyper og arter, der vedrører Naturstyrelsens arealer, således at der på sigt opnås tilstand I-II og gunstig bevaringsstatus, såfremt de naturgivne forhold giver mulighed for det.

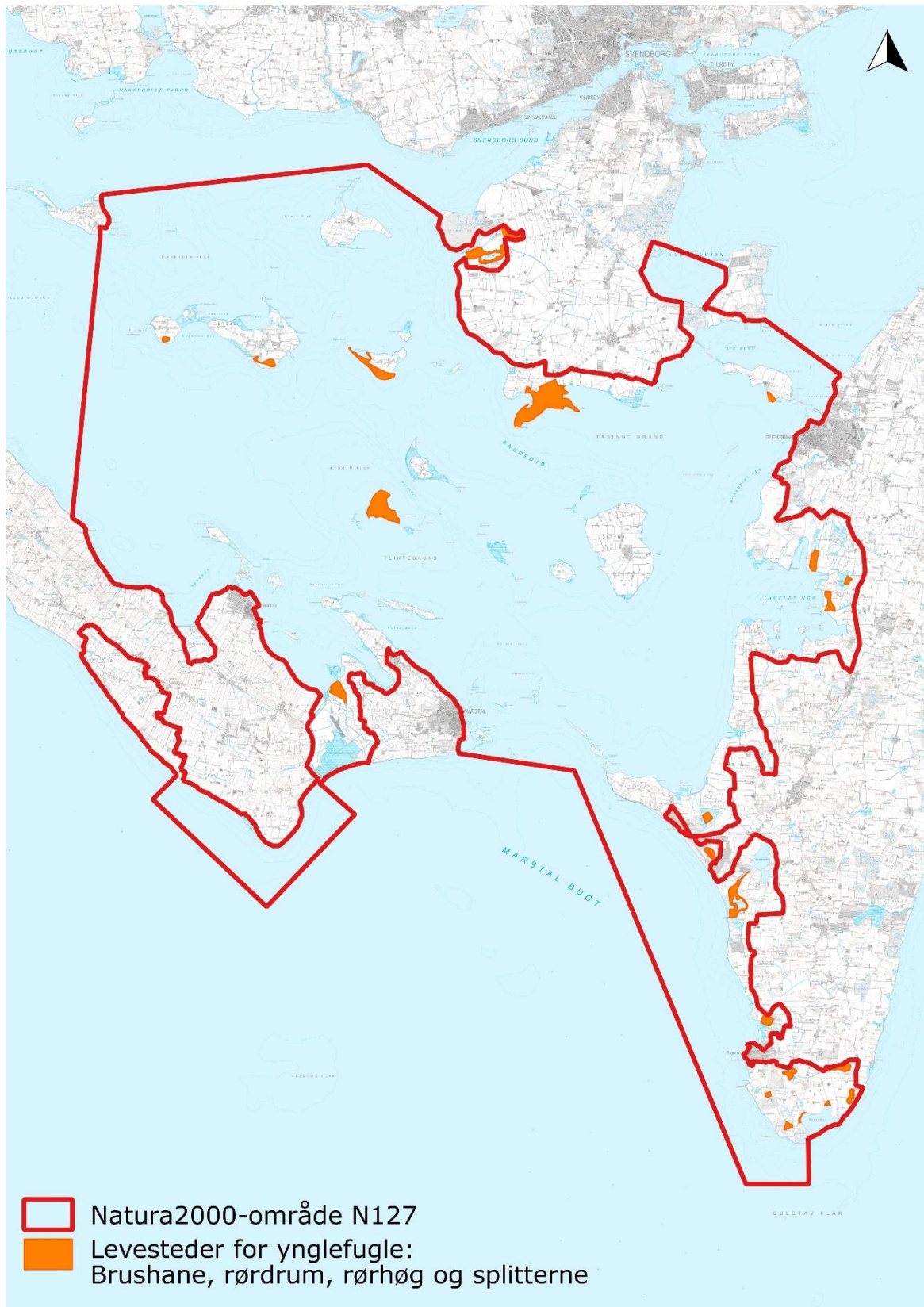
Bilag 4: Kortbilag

Kortlagte lysåbne habitat-naturtyper

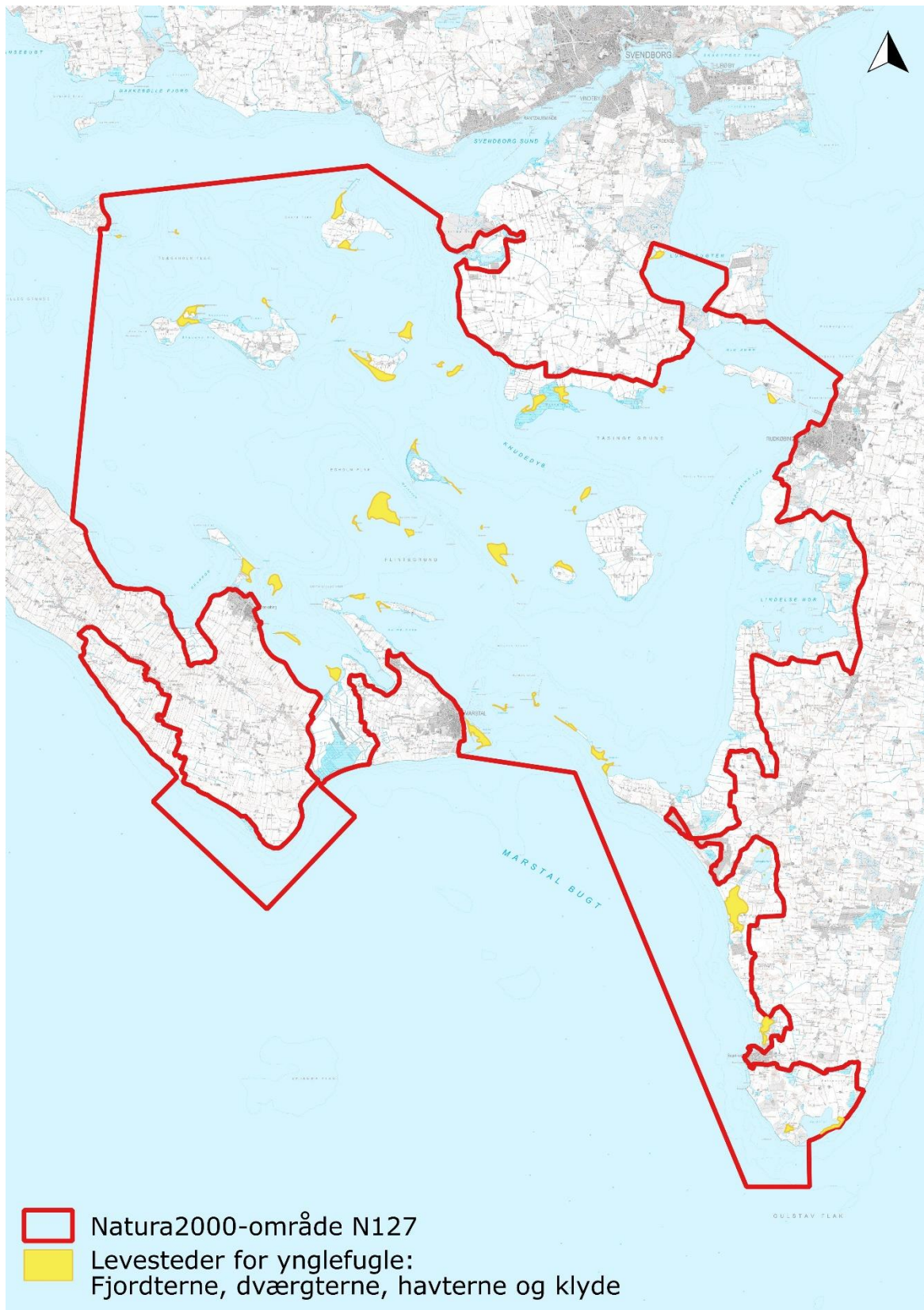
De enkelte naturtyper kan ses på Miljø- og Fødevareministeriets [hjemmeside](#).

Kortlagte levesteder for ynglefuglene: brushane, rørdrum, rørhøg og splitterne

De enkelte arter kan ses på Miljø- og Fødevareministeriets [hjemmeside](#).

Kortlagte levesteder for ynglefuglene: fjordterne, dværgterne, havterne og klyde

De enkelte arter kan ses på Miljø- og Fødevareministeriets [hjemmeside](#).

Bilag 5: Forklaring af Natura 2000-begreber m.m.

Begreb	Forklaring
Natura 2000	Natura 2000 er et netværk af områder i EU med særligt værdifuld natur. Natura 2000 er en samlebetegnelse for habitatområder og fuglebeskyttelsesområder. I Danmark tales om internationale naturbeskyttelsesområder, som også rummer Ramsarområder, og består af et eller flere af disse særligt udpegede områder. Natura 2000-områderne kan ses i Danmarks Miljøportal og på Miljø- og Fødevareministeriets hjemmeside . Der er mere information om Natura 2000 på Styrelsen for Vand- og Naturforvaltnings hjemmeside .
Udpegningsgrundlag	Udpegningsgrundlaget er en fællesbetegnelse for de arter og naturtyper, som findes indenfor et internationalt beskyttelsesområde og som er omfattet af listerne i habitatdirektivet eller fuglebeskyttelsesdirektivet, som forudsætter udpegningsgrundlaget fremgår af hver enkelt Natura 2000-plan. Planerne kan ses på Styrelsen for Vand- og Naturforvaltnings hjemmeside .
Naturtyper	Naturtyper er land- eller vandområder, som er kendetegnet ved en række arter og strukturer. I Danmark er der 35 lysåbne terrestriske naturtyper, 7 sø- og vandløbsnaturtyper, 8 hav- og tidevandsafhængige naturtyper og 10 skovnaturtyper. En nærmere beskrivelse af de enkelte naturtyper kan ses på Styrelsen for Vand- og Naturforvaltnings hjemmeside .
Kortlægning	Under forarbejdet til Natura 2000-planerne er en række naturtyper kortlagt ved en fysisk gennemgang af habitat-områderne. Naturtyperne er afgrænset og identificeret, og der er registreret oplysninger om struktur og artsindhold på arealerne. De kortlagte områder kan f.eks. findes på PRIOR .
Tilstandsklasse	Tilstandsklassen er udtryk for naturkvaliteten af den enkelte kortlagte naturtype. Tilstandsklassen er beregnet på baggrund af strukturindikatorer og artsdata, som er indsamlet ved kortlægningen. Ud fra strukturindikatorerne beregnes et strukturindeks, og tilsvarende beregnes et artsindeks ud fra de indsamlede artsdata. Hver især fortæller de to indeks noget om de aktuelle livsvilkår og den seneste historie på arealet. Tilstanden er en sammenvejning af de to indeks. Der er 5 tilstandsklasser: I. Høj tilstand II. God tilstand III. Moderat tilstand IV. Ringe tilstand V. Dårlig tilstand De to øverste klasser I og II opfylder Habitatdirektivets krav til gunstig bevaringsstatus under forudsætning af, at der foreligger en prognose der siger, at arealet også i fremtiden vil kunne opretholde den høje eller gode tilstand. Tilstandsklasse (inkl. struktur- og artstilstand) for en kortlagt naturtype kan ses på PRIOR .
Gunstig bevaringsstatus	En naturtypes bevaringsstatus er gunstig, når: - arealet med naturtypen i det naturlige udbredelsesområde er stabilt eller øges - den særlige struktur og de særlige funktioner, der er nødvendige for naturtypens opretholdelse, er til stede og vil være det fremover. - bevaringsstatus for de arter, der er karakteristiske for naturtypen, er gunstig. En arts bevaringsstatus anses for gunstig, når: - bestandsudviklingen viser, at arten på lang sigt vil opretholde sig selv

	<ul style="list-style-type: none"> - artens naturlige udbredelsesområde hverken er i tilbagegang eller vil blive mindsket - der er og sandsynligvis fortsat vil være et tilstrækkeligt stort levested til på lang sigt at bevare artens bestande
Natura 2000-plan	Natura 2000-planen fortæller, hvordan man skal behandle hvert af de 252 Natura 2000-områder, så man stopper tilbagegangen for naturtyper og arter i det enkelte område. Natura 2000-planen indeholder mål for naturtilstanden og et indsatsprogram. Planerne kan ses på Styrelsen for Vand- og Naturforvaltnings hjemmeside .
Natura 2000-handleplan	Natura 2000-planen udmøntes i handleplaner. En kommune skal således udarbejde en handleplan for, hvordan Natura 2000-planen vil blive realiseret inden for kommunens geografiske område på land og kystnære områder. Kommunen skal efterfølgende sikre, at handleplanen gennemføres. På tilsvarende måde har Naturstyrelsen ansvaret for at udarbejde og gennemføre handleplaner for de skovbevoksede, fredskovspligtige arealer.
Offentlige lodsejeres drifts- og plejeplaner	Offentlige lodsejere har mulighed for selv at udarbejde drifts- og plejeplan som opfølgning på en Natura 2000-plan. I Natura 2000-handleplanen skal der være resuméer af de offentlige lodsejeres drifts- og plejeplaner.
Invasive arter	Invasive arter dækker over plante- og dyrearter, der af mennesket er blevet flyttet fra en del af verden til en anden og her påvirker hjemmehørende arter negativt. Et almindeligt brugt eksempel er kæmpe-bjørneklo, som er ført til Danmark fra Kaukasus og nu giver problemer i eksempelvis moser, hvor den udkonkurrerer hjemmehørende plantearter.

